

UDK 27-185.5-31-166-144.89

Pregledni članak

Primljeno: 14. 1. 2011.

Prihvaćeno: 23. 1. 2011.

BOŽJA ZBILJNOST I OSOBA ISUSA KRISTA U TEOLOGIJI KARLA RAHNERA

Ivan ANTUNOVIĆ

Filozofski fakultet Družbe Isusove
Jordanovac 110, p.p. 169, 10 001 Zagreb
iantunovic@ffdi.hr

Jadranka AŽIĆ

Filozofski fakultet Družbe Isusove
Jordanovac 110, p.p. 169, 10 001 Zagreb
jadranka.azic@zg.t-hr

Sažetak

Poznati protestantski teolog Jürgen Moltmann smatra Karla Rahnera arhitektom suvremene katoličke teologije. Zahvaljujući njemu u teologiji se dogodila promjena i osvježanje. Njegovim zalaganjem prevladana je takozvana tradicionalna teologija i neoskolastički način govora o Bogu, koji je prema Karl-Heinzu Wegeru bio primjeren određenom srednjograđanskom društvenom sloju. Rahner je svojim teološkim radom napravio korak naprijed s time da se ni u najmanjoj mjeri nije udaljio od evanđelja, niti je Božju objavu u Isusu Kristu podložio novim pomodarskim tumačenjima. Kad promišlja o Bogu koji se objavio u Isusu Kristu, Rahner svakako polazi od primatelja objave i njegova antropološkog i epohalnog iskustva. On smatra da bi danas Crkva trebala biti najviše zauzeta oko toga da približi ljudima osnovno iskustvo Boga. U tom smislu naglašava da bi čovjek trebao shvatiti da je uronjen u beskrajno otajstvo Božje blizine. Trebamo biti svjesni da imamo posla s apsolutnim Bogom koji želi ljudima pripočiti samoga sebe u apsolutnoj neposrednosti, odnosno posredstvom milosti i smrti. Istinska stvarnost kršćanstva je biti pozvan prihvatiti, po Isusu Kristu, apsolutno pripćenje kojim apsolutni Bog daje sebe. Beskrajna i radikalna dubina iskustva Boga najočitija je u kršćanstvu koje nam se daje po milosti u Isusu Kristu: »Uistinu, svi mi primismo od njegove punine: milost za milost« (Iv 1,16). Stoga se kršćanstvo obvezalo na to da trajno svraća pozornost na iskustvo Boga, da čovjeka potiče da ga otkrije u sebi samome, da ga prihvati i ispovijeda u njegovoj verbalnoj i socijalnoj objektivizaciji.

Ključne riječi: iskustvo, utjelovljenje, povijest spasenja, Božje samodarivanje i postajanje, egzistencija Logosa, imanentno Trojstvo, Trojstvo u ekonomiji spasenja, Božja »samointerpretacija«, vječnost i vrijeme, sakrament, simbol.

Uvod

Karl Rahner naglašava da teologija kao govor o Bogu i njegovoj samoobjavi u sebi sadrži dijalošku dimenziju. Kad se misli na teologiju, onda se nužno podrazumijeva promišljanje o spasenjskom dijalogu u kojem glavnu inicijativu ima sam Bog.¹ On želi biti u intimnom odnosu s čovjekom. Čovjek je njegova glavna preokupacija pod vidom stvaranja i pod vidom spasenja. On je jedino biće koje posjeduje predispozicije da može ući u dijalog s Bogom, da može čuti njegovu riječ i primiti njegovu samoobjavu. Čovjek je biće koje vjeruje i vjerujući postaje dionikom božanskog života koji postoji odvijeka, a koji se u vremenu očitovao u utjelovljenom Logosu.² On se želi objaviti svojem najuzvišenijem stvorenju i s njime izmjenjivati tajnu vječnog života. To je Bog činio kroz dugu ljudsku povijest na različite načine i u različitim stupnjevima, a vrhunac njegova samoočitovanja dogodio se u njegovoj vječnoj Riječi-Logosu. Stoga se glavna zadaća teologije sastoji u tom da promišlja i tumači odnos između trojedinoga Boga, njegove samoobjave u Logosu i stvorenog svijeta koji se izražava u misteriju vjerovanja. Tom problematikom baviti ćemo se u ovom članku.³ Rahner je često znao slikovito kazati: kad Bog samoga sebe »izriče« nad bezdanom ništavila, tad se sučelice Svevišnjemu javlja čovjek – »slika Božja«.⁴ Božji su putovi samoizricanja i samoobjavljivanja paradoksalni, ali su oni Božja odluka te su nam kao takvi najpristupačniji. Teologija kao znanost dužna je razmatrati o toj stvarnosti i tumačiti je jezikom svoga vremena. Rahner se u svojim teološkim promišljanjima, ali prije toga i molitvom i raznim duhovnim vježbama, posvetio tomu da oživi dijalog između Boga i suvremenog društva i da ga učini stvarnim. U tom smislu on sam kaže: »Smatram da je moje teološko djelovanje svoju zadnju motivaciju uvijek imalo ne u čisto specijaliziranom znanstvenom interesu, nego u pastoralnoj brizi. Eto zbog čega veliki dio mojih radova danih u tisak ima neposredno religiozni, pastoralni sadržaj.«⁵ U ovom članku pokazat ćemo kako Rahner obrazlaže stvarnost Božje samoobjave u Isusu Kristu i njegove zauzetosti za čovjekovo

¹ Usp. Santiago DEL CURA ELÉNA, Tra mistero ed esperienza. La dottrina trinitaria dopo Karl Rahner, u: Ignazio SANNA (ur.), *L'eredità teologica di Karl Rahner*, Roma, 2005., 144.

² Usp. Rino FISICHELLA, L'uomo dinanzi alla Rivelazione, u: Ignazio SANNA (ur.), *L'eredità teologica di Karl Rahner*, 121-141, ovdje: 125-127.

³ Ovaj se članak sadržajno nadovezuje na članak: Ivan ANTUNOVIĆ – Jadranka AŽIĆ, Rahnerovo poimanje utjelovljenoga Logosa u kontekstu Tome Akvinskog, u: *Crkva u svijetu*, 45 (2011.) 3, 342-353.

⁴ Usp. Josip ĆURIĆ, Excessus ad esse. Pogled u metafizičku antropologiju Karla Rahnera, u: *Obnovljeni život*, 40 (1985.) 3-4, 238-254, ovdje: 241.

⁵ Meinold KRAUSS, *La fatica di credere. A colloquio con Karl Rahner*, Cinisello Balsamo, 1986., 17.

spasenje. Premda je njegov način pisanja prožet neizostavnom filozofskom komponentom, on smatra da mu je glavni cilj biti pastoralac te kao svećenik i dušobrižnik suvremenom čovjeku približiti otajstvo Božjega života.

1. Božje postajanje u Kristu

Za Boga koji je vječan i u svojoj biti nepromjenjiv Rahner naglašava da u povijesti spasenja može ostvariti postajanje u vremenu.⁶ Štoviše, njegovo univerzalno, transcendentno samopriopćavanje posjeduje unutarnji dinamizam koji teži samointerpretaciji u konkretnoj povijesti. Upravo iz te perspektive Božjega pomaka prema njegovim stvorenjima Rahner shvaća Isusa Krista kao »potpun i nenadmašen događaj povijesne samoobjektivizacije Božjega samopriopćavanja svijetu«⁷. Proces Božjega postupnog ulaska u povijest doživljava svoj vrhunac u otajstvu utjelovljenja. Božja, a ne samo čovjekova povijesnost povijesti spasenja – povijesti koja je uistinu jedina istinska povijest samoga Boga, povijest u kojoj nepromjenjivi i nedodirljivi Bog očituje svoju moć da uđe u vrijeme i povijest koju je on kao Vječni stvorio – najjasnije se izražava i najjasnije vidi, dakako, u temeljnoj kršćanskoj dogmi utjelovljenja vječnog Logosa u Isusu Kristu.

Događaj Krista istodobno je konačna Božja *samointerpretacija* i povijesni razvoj Sina i Spasitelja. Zato ćemo je najprije predstaviti *odozgo*, kao konačnu *samoobjektivizaciju* ili konačnu Riječ Oca svijetu. Zatim ćemo je predstaviti *odozdo*, kao *samoostvarenje* Sina-Spasitelja, premda se pokret *odozgo* trajno pretpostavlja čak i u pristupu *odozdo*.⁸

1.1. Događaj Krista kao Božja konačna »samoobjektivizacija«

Svaka Božja riječ koja se ne poistovjećuje s njegovom vlastitom biti konačna je i stoga u svojoj biti provizorna i otvorena za mogućnost drugih, novih Božjih

⁶ Usp. Joseph. H.-P. WONG, *Logos-Symbol in the Christology of Karl Rahner*, Roma, 1984., 149. Wong je veliki poznavatelj teologije Karla Rahnera, a posebno se posvetio proučavanju njegove teologije u svjetlu simbola.

⁷ Karl RAHNER, *Foundations of Christian Faith. An Introduction to the Idea of Christianity*, New York, 1978., 159. Što se toga tiče, vrijedi usporediti Rahnerovo promišljanje koje je iznio u predavanju na konferenciji u Münchenu 1971. godine: Karl RAHNER, I due tipi fondamentali della Cristologia, u: *Nuovi saggi*, V, Roma, 1975., 303-317.

⁸ Usp. Hans Christian SCHMIDBAUR, Teologia ascendente o teologia discendente? Joseph Ratzinger e Hans Urs von Balthasar di fronte a Karl Rahner, u: Serafino M. LANZETTA (ur.), *Karl Rahner un'analisi critica. La figura, l'opera e la recezione teologica di Karl Rahner (1904-1984)*, Siena, 2009., 253-267.

riječi.⁹ Svako priopćavanje, osim eshatološkoga, ostavlja konačni ishod povijesti spasenja dvosmislenim i neodlučenim. No, u svojoj najradikalnijoj nadi čovjek čeka konačnu Božju Riječ. Dakako, čovjek nema pravo zahtijevati takav apsolutni događaj. On ga može prepoznati tek nakon što se već dogodio. Ako je Bog izrekao svoju konačnu Riječ čovjeku, on je to učinio u slobodi. Jer posve sigurno nije samo po sebi razumljivo da je slobodan, neizmjeran Bog izrekao svoju zadnju, konačnu Riječ u dramatičnom dijalogu između Boga i čovjeka. To je istodobno i *nova* i *nenadmašna* riječ. Nova je jer možemo uočiti razliku između Božjega ophođenja kako je prikazano u njegovoj objavi u Starom zavjetu i u Novom zavjetu. U Novom zavjetu Bog je ustanovio novi odnos s čovjekom ustupanjem i otkrivanjem svoga najdubljeg bića u ljubavi. Ta ljubav je nenadmašna jer se Bog u slobodi vezao i »zauzeo takav položaj u odnosu na čovjeka da nikad neće otići dalje od toga položaja i nikad se s njega neće povući«¹⁰. Nije dovoljno da Bog to učini tek »deklarativnim objašnjenjem«. U tom bi slučaju to bila zadnja riječ jedino proizvoljnom odlukom Boga koji je iznenada prestao biti partner u dijalogu koji je prethodno inicirao s čovjekom. Nego, konačna Božja Riječ nenadmašna je upravo zbog zbiljne nenadmašivosti onoga što se dogodilo u Kristu nakon kojega ne ostaje ništa doista novo što bi se moglo reći jer je u *Ljubljenom Sinu sve dano*.

Novina i nenadmašnost, dakle, pripadaju jedna drugoj i uvjetuju jedna drugu. Radikalna novost izražena je Isusovim proglašenjem dolaska Kraljevstva, koje znači novu i nenadmašnu Božju blizinu. Ono je »novo okretanje Boga prema čovjeku«, neopozivo je pobjedničko i više ne ostavlja stanje čovjekova spasenja ambivalentnim. Čovjekovo spasenje postaje ostvarenim s Isusom i njegovim proglasom na nov, jedinstven i nenadmašan način.¹¹ Prisutnost Kraljevstva u Isusu nije ništa manje nego Božje »obećanje sebe«. Jer u Isusu Kristu Bog se neopozivo obećao svijetu na povijesno opipljiv način, kao njegovo apsolutno spasenje.¹² Ta konačna Božja Riječ – Logos zaključena je Isusovom smrću, koja označava konačno prihvaćanje Božje ponude. Zbog toga Rahner smatra Isusovu smrt »temeljnim konstitutivnim elementom eshatološke Riječi Božjega obećanja sebe svijetu i njegovoj apsolutnoj budućnosti«¹³. U svjetlu toga Rahner tvrdi da je objava završila Isusovom smrću na križu. Križ, s uskr-

⁹ O tome Rahner opširno piše u djelu: Karl RAHNER – Wilhelm THÜSING, *Christologie – systematisch und exegetisch. Arbeitsgrundlagen für eine interdisziplinäre Vorlesung*, Freiburg, 1972. Ovdje ćemo slijediti engleski prijevod: Karl RAHNER – Wilhelm THÜSING, *A New Christology*, London, 1980.

¹⁰ Karl RAHNER – Wilhelm THÜSING, *A New Christology*, 34.

¹¹ Usp. Gerald O'COLLINS, *Gesù oggi. Linee fondamentali di cristologia*, Milano, 1993., 58.

¹² Usp. Karl RAHNER – Wilhelm THÜSING, *A New Christology*, 34; Joseph H.-P. WONG, *Logos-Symbol in the Christology of Karl Rahner*, 150.

¹³ Karl RAHNER – Wilhelm THÜSING, *A New Christology*, 39.

snućem kao svojom potvrdom, konačna je Riječ samoga Boga. Očito, Rahner je svjestan da smještanje cilja povijesti u njezinu središnju točku predstavlja problem. Nema sumnje, tvrdi on, da se povijest nastavlja, ali to je povijest konačne Božje Riječi koja se trajno obraća slobodi svakog pojedinog čovjeka. Međutim, nedvosmislena situacija spasenja zajedničke povijesti već je prisutna na pobjednički način.¹⁴ U svjetlu Božje »nove i konačne prisutnosti« u svijetu kroz njegovo »neopozivo obećanje sebe«, možemo govoriti o *postajanju* u Božjem odnosu prema svijetu, koje označava promjenu u Božjem vlastitom djelovanju. Štoviše, kako se Bog u slobodi zauvijek vezao uza svijet, možemo također govoriti o »stvarnom odnosu«, čak i kad je riječ o Bogu u odnosu prema svijetu.

1.2. Kristovo utjelovljenje kao sakramentalni simbol Božje spasiteljske ljubavi

U konačnoj svojoj Riječi Bog se objavljuje kao »ljubav«¹⁵. Rahner to smatra čovjekovim iskonskim iskustvom Boga u povijesti spasenja: »Od svega što je čovjek naučio o Bogu iskustvom povijesti spasenja, odlučujuća je spoznaja da nas je Otac u svome Sinu pozvao, svojom milošću, u najintimnije zajedništvo sa sobom. To je sažeto u iskazu: *ho Theos agape estin* (1 Iv 4,16).«¹⁶ Strogo govoreći, tek se u Novom zavjetu Bog otkriva kao Bog same ljubavi. Dobrota, strpljivost, milosrđe i druge osobine koje Bog pokazuje u odnosu prema svome narodu u Starome zavjetu, još uvijek su osobine koje mogu karakterizirati ponašanje gospodara prema sluzi. U svjetlu »univerzalne teologije« Božjega spasenjskog plana čovjek je u Starom zavjetu već bio predodređen da bude *sin*. No, primjećuje Rahner, to mu je bilo skriveno dok nije došao pravi Sin Očev, čime je u ljudskoj povijesti Božja namjera postala očita.¹⁷

Iskaz da se tajna Božje vječne namjere očitovala u Kristu znači dvije stvari. Kao prvo, Božje slobodno djelovanje u čitavoj povijesti spasenja bilo je otpočetak upravljeno prema tom događaju kao konačnom cilju. Drugo, ta slobodna Božja odluka ulaženja u intimno zajedništvo s čovjekom postala je konačno neopoziva i bezuvjetna u Kristu. Dakle, to nije pitanje pukog *očitovanja* nečega što je uvijek već dano, nego je to očitovanje upravo kroz svoje

¹⁴ Usp. Karl RAHNER, *Universality of Salvation*, u: *Theological Investigations*, XVI, 204–207.

¹⁵ Tu stvarnost Rahner izražava pojmom sakramentalnog simbola ili pojmom tajne. Usp. Edward G. FARRUGIA, *La teologia di Karl Rahner. Simbolo o mistero?*, u: Ignazio SANNA (ur.), *L'eredità teologica di Karl Rahner*, 207–223, ovdje: 209.

¹⁶ Usp. Karl RAHNER, *Theos*, u: *Theological Investigations*, I, 117. Također usp. Edward SCHILLEBEECKX, *Dio e l'uomo*, Roma, 1967., 302–325; Colman E. O'NEILL, *Incontro con Cristo nei sacramenti*, Città di Castello, 1968.

¹⁷ Usp. Karl RAHNER, *Theos*, 122.

ozbiljenje. Da se poslužimo Rahnerovim riječima: »Upravo u Kristovoj je zbilji Božja ljubav uistinu i istinski prisutna prvi put; upravo se u njoj uistinu pojavila; prvi put se uistinu objektivizirala (*synistesin*, Rim 5,8), a kroz to bivanje prisutnom u svijetu postala je očita.«¹⁸ Ovdje je predodžba o *sakramentu* jasno uključena u događaj Krista: sakrament nešto označava upravo time što ga čini prisutnim, a čini ga prisutnim time što ga označava.¹⁹

Taj se sakramentalni znak u potpunosti konstituira tek u Isusovoj smrti, jer smrt kao konačan i *potpun* čin čovjekove slobode pridaje konačnu orijentaciju čitavu čovjekovu životu.²⁰ Raspravljajući o vrsti kauzalnosti kakvu donosi Isusova smrt, Rahner odbija ideju *učinkovite uzročnosti*, tj. da je Isusova smrt potaknula božansku volju na milosrđe. Naprotiv, Božja je spasiteljska volja *učinkoviti uzrok* koji ima svoje polazište u događaju Krista za pomirenje svijeta. Isusova smrt u odnosu na spasiteljsku volju ima uzročnost *kvazisakramentalne i stvarno-simboličke naravi*, u onoj mjeri u kojoj se spasiteljska volja u njemu utvrđuje stvarno i neopozivo.²¹ Proces Božje simbolizacije Rahner detaljno opisuje ovako: »U toj kauzalnosti Božja spasiteljska volja pretpostavlja znak, a u ovom slučaju to je Isusova smrt i njegovo uskrснуće, te u tom znaku i kroza nj uzrokuje ono što je označeno.«²² Ovdje je smrt utjelovljenoga Logosa postavljena kao simbol Božje spasiteljske ljubavi. Smrt, kakvu je prošao Isus svojim potpunim predanjem sebe Ocu u radikalnoj ljudskoj nemoći i napuštenosti, pokazuje prisutnost i očitovanje Božje milosrdne ljubavi koja sebe daje čovjeku kao apsolutno spasenje.

Kristova smrt je, dakle, sudbina samoga Boga. Ona otkriva Boga i onakva kakav je po sebi i kakav je prema čovjeku. Imajući to u vidu, Rahner opaža da »nepromjenjivi Bog« zaista nije podložan nikakvoj sudbini i samim time nije podložan ni smrti. No, zbog utjelovljenja on *sam*, a ne samo onaj drugi, ima sudbinu u drugome. U Kristovoj čovječnosti upravo ta smrt izražava činjenicu da je Bog *sam* želio umrijeti za nas slobodnom odlukom koja zauvijek ostaje na snazi.²³

Rahner dalje objašnjava na koji način Bog *jest* u sebi, s jedne strane, i kako je želio biti u odnosu prema nama, s druge: »Bog je sebe predao u ljubavi

¹⁸ Usp. *Isto*, 124.

¹⁹ Usp. *Isto*, 183; Giuseppe OCCHIPINTI, *I sacramenti*, Casale Monferrato, 1991.

²⁰ Usp. Karl RAHNER, Ideas for a Theology of Death, u: *Theological Investigations*, XIII, 169-186; Karl RAHNER, Universality of Salvation, 208.

²¹ Usp. Karl RAHNER, *Foundations of Christian Faith. An Introduction to the Idea of Christianity*, 284; Karl RAHNER, Universality of Salvation, 212.

²² Karl RAHNER, Universality of Salvation, 213. O tome vidi u: Karl RAHNER, *Saggi sui sacramenti e sull'escatologia*, Roma, 1969., 51-107.

²³ Usp. Karl RAHNER, *Foundations of Christian Faith. An Introduction to the Idea of Christianity*, 305.

i kao *ljubav*, a u njegovoj smrti to postaje stvarno i postaje očito. Isusova smrt pripada Božjem samoizričaju.«²⁴ Dakle, Isusova smrt u kojoj on sam sebe predaje jest *izričaj sebe* ili stvarni simbol sebedarne Božje ljubavi.²⁵ Štoviše, ljubav kao ključan element događaja Krista podsjeća nas na pobožnost Presveto Srce koju je Rahner poticao. Probodeno Isusovo srce konačan je znak Božje milosrdne ljubavi prema čovjeku očitovane u ljudskom obliku. Ovo razmatranje pojašnjava Rahnerov raniji iskaz: »Taj proces *postajanja* identičnim između Boga u sebi (*Deus in se*) i Boga za nas (*Deus extra se*) jest 'stvarni sadržaj povijesti spasenja'.«²⁶

2. Kristološki događaj kao »samoostvarenje« Sina Spasitelja

Rahner predstavlja utjelovljenog Krista, osobito njegovu smrt, kao sakramentalni simbol Božje spasiteljske ljubavi. Taj vidljivi simbol izražen je upravo u Isusovu čovještvu, ili još točnije, u njegovu božanskom Srcu.²⁷ Međutim, taj simbol ne treba shvatiti u ontičkom smislu ili tako da posjeduje narav *poput predmeta*, nego je on ontološka stvarnost. Čovjek je egzistencijalno biće koje mora postati samim sobom povijesnim procesom *samoostvarenja*. Stoga se pretpostavljanje toga simbola podudara s čitavim životom Bogočovjeka. Kroz događaje svojeg života i smrti Isus postaje simbol Božje spasiteljske ljubavi. Do istoga zaključka dolazimo i u slučaju kada simbol promatramo u smislu *apsolutnoga Spasitelja*. Ovaj potonji pojam označava upravo čovjekovo radikalno prihvaćanje Božje apsolutne ponude, koja se događa kao slobodan događaj u povijesti. Iz toga proizlazi da Isus nije Sin samo zbog čina utjelovljenja Logosa. Upravo Isusov sinovski stav, življen egzistencijalno do trenutka smrti, čini ga u potpunosti Sinom Božjim, premda se vječno Sinovstvo uvijek pretpostavlja kao temelj njegove egzistencije.

2.1. Isusov život kao »samoostvarenje« Sina Spasitelja (apsolutni Spasitelj)

Predstavljajući skicu svoje transcendentne kristologije, Rahner kao polazišnu točku uzima otajstvo ljudske egzistencije koja čezne za spasenjem.²⁸

²⁴ Isto. Također usp. Karl RAHNER, *Universality of Salvation*, 213.

²⁵ Usp. Karl RAHNER, *Saggi sui sacramenti e sull'escatologia*, 76.

²⁶ Karl RAHNER, *Concept of God*, u: *Theological Investigations*, IX, 143.

²⁷ Usp. Karl RAHNER, *Saggi sui sacramenti e sull'escatologia*, 51; Gerald O'COLLINS, *Linee fondamentali di cristologia*, 111.

²⁸ Usp. Karl RAHNER, *Antropologia teologica*, u: *Nuovi saggi*, III, Roma, 1969., 279-338; Karl RAHNER – Wilhelm THÜSING, *A New Christology*, 3; Karl Hans NEUFELD, *Metodo*

Premda je čovjekov život isprepleten bezbrojnim iskustvima, on se neizbježno bavi sobom pod vidom svoga vječnog određenja. Neki su to pokušali riješiti uz pomoć misticizma ili metafizičkog izdizanja iznad povijesti i izvan nje. No drugi su uvjereni da čovjek može shvatiti i doživjeti spasenje isključivo unutar svoje povijesti. U tom slučaju »traže drugu osobu u kojoj je – uz pomoć Božje suverene moći – spasenje bilo uistinu uspješno i može se kao takvo iskusiti«²⁹. Tu osobu možemo zvati apsolutnim Spasiteljem ili doslovno apsolutnim donositeljem spasenja, koji čovjeku u svojoj solidarnosti s njime obećava spasenje kao Božji dar.³⁰

Prema Rahneru povijest spasenja je istodobno Božja i ljudska. On smatra da je spasenje istodobno Božje i čovjekovo djelo koje se ostvaruje u okviru ponude i slobodnog prihvaćanja. Iz toga proizlazi da se pobjednički ishod Božje ponude spasenja mora nužno dogoditi u čovjeku koji slobodno i konačno prihvaća tu ponudu kroz povijesno opipljiva djela. Premda spasenje nije izvorno ljudsko djelo, ono se poistovjećuje s njime ukoliko je i on donositelj spasenja svojim radikalnim prihvaćanjem istoga. Drugim riječima, donositelj spasenja mora također ostvariti svoje vlastito spasenje. U njegovoj se pobjedi neopozivo utvrđuje uspješan ishod čitave povijesti.

Stoga apsolutni donositelj spasenja mora i sam proživjeti istinsku ljudsku povijest, u kojoj on postaje *Spasitelj* svojim vlastitim slobodnim prihvaćanjem Božje ponude. To nam pomaže da lakše shvatimo zašto Rahner u svom članku o Vjeronanju izlaže argumente u prilog slobodnom ljudskom središtu djelovanja u Isusu, kako bi *Posrednik* mogao živjeti istinski ljudski život kao primatelj spasenja.³¹ Ovdje se postavlja pitanje može li Isus zaista imati pravu ljudsku povijest. Nije li njegova ljudska svijest u potpunosti impregnirana *blazanim gledanjem* te to, možda, dovodi u pitanje i njegov stvarni psihološki iden-

trascendentale rahneriano: analisi e prospettive, u: Ignazio SANNA (ur.), *L'eredità teologica di Karl Rahner*, 91-102; Giuseppe LORIZIO, Il trascendente nella teologia del dopo Concilio. Bilancio critico e prospettive teoretiche, u: Ignazio SANNA (ur.), *L'eredità teologica di Karl Rahner*, 103-120.

²⁹ Karl RAHNER – Wilhelm THÜSING, *A New Christology*, 6. Također usp. Alfred SCHNEIDER, Na kraju ostaje tajna. Pojam tajne u teologiji Karla Rahnera, u: *Obnovljeni život*, 40 (1985.) 3-4, 216-226; Karl-Heinz WEGER, Teologija Karla Rahnera, u: *Obnovljeni život*, 40 (1985.) 3-4, 227-237.

³⁰ Usp. Angelo AMATO, Il salvatore assoluto e la singolarità storica di Gesù Cristo nella visione cristologica di Karl Rahner, u: Ignazio SANNA (ur.), *L'eredità teologica di Karl Rahner*, 271; Joseph RATZINGER, *Na putu k Isusu Kristu*, Split, 2005., 59.

³¹ Usp. Karl RAHNER, Current Problems, u: *Theological Investigations*, I, 157-161; Gerald O'COLLINS, *Gesù oggi. Linee fondamentali di cristologia*, 255-258; Josip ĆURIĆ, Excessus ad esse. Pogled u metafizičku antropologiju Karla Rahnera, 238-254.

titet? Ta pitanja mogu poslužiti kao veza između transcendentalne kristologije i kategoričke kristologije koja se bavi Isusovim životom i smrću.³²

2.2. Isusova svijest o sebi i povijest spasenja

U svom razmišljanju o Isusovoj svijesti i znanju Rahner najprije razmatra slojeve koji postoje u višeslojnoj strukturi ljudskoga znanja. Postoji transcendentalno, neobjektivizirano znanje formalnoga horizonta, s jedne strane, i misaono, pojmovno znanje konkretnih predmeta, s druge.³³ Ovo prvo može se opisati kao subjektivna razina svijesti i ona je »temeljno raspoloženje duhovnoga subjekta u kojem on posjeduje vlastitu samosvijest i u kojemu istodobno ima svoju transcendentalnu orijentaciju s obzirom na ukupnost mogućih predmeta znanja i slobodnog izbora«³⁴. S obzirom na *blaženo gledanje* koje se tradicionalno pripisuje Kristovoj ljudskoj naravi, Rahner ga radije naziva neposrednim gledanjem.³⁵ Postoje dva glavna objašnjenja Isusove osobe: izvanjska i unutarnja teorija. Prema prvoj, neposredno gledanje se smatra dodatnom savršenosti koja slijedi hipostatsku uniju *ex convenientia*. Prema drugoj teoriji riječ je o unutarnjem elementu same hipostatske unije. Rahner podržava ovu drugu teoriju iz sljedećih razloga: kao prvo, ona je u skladu s postavkom metafizike sv. Tome o spoznaji – bivanje i svijest o sebi dva su elementa jedne stvarnosti koji se međusobno uvjetuju.³⁶ Kao drugo, u teoriji utjelovljenja *assumptio* označava da Logos odjelotvoruje čovjekovu *potentia oboedientialis*. Kao posljedica toga »ta najviša ontološka odrednica stvorene Kristove stvarnosti (tj. sâm Bog u svojoj hipostatskoj, formalnoj kauzalnosti) mora nužno biti svjesna sebe«³⁷. Drugim riječima, ozbiljenje na ontološkoj razini podrazumijeva ozbiljenje na kognitiv-

³² Usp. Karl RAHNER, *Foundations of Christian Faith. An Introduction to the Idea of Christianity*, 303.

³³ Usp. Karl RAHNER, Dogmatic Reflections on the Knowledge and Self-Consciousness of Christ, u: *Theological Investigations*, V, 199. Ovaj je Rahnerov članak od velike važnosti jer je potaknuo i mnoge druge znanstvenike da se pozabave tom problematikom.

³⁴ Karl RAHNER, Dogmatic Reflections on the Knowledge and Self-Consciousness of Christ, 200. Također usp. Karl-Heinz WEGER, Teologija Karla Rahnera, 227-237.

³⁵ Usp. Karl RAHNER, Dogmatic Reflections on the Knowledge and Self-Consciousness of Christ, 203; Joaquín Ferrer ARELLANO, El mistero de Cristo en Karl Rahner y su perspectiva escatológica, u: Serafino M. LANZETTA (ur.), *Karl Rahner un'analisi critica. La figura, l'opera e la recezione teologica di Karl Rahner (1904-1984)*, 163-223.

³⁶ Usp. Karl RAHNER, Dogmatic Reflections on the Knowledge and Self-Consciousness of Christ, 205; Josip ĆURIĆ, Excessus ad esse. Pogled u metafizičku antropologiju Karla Rahnera, 242.

³⁷ Usp. Karl RAHNER, Dogmatic Reflections on the Knowledge and Self-Consciousness of Christ, 206.

noj razini koje se odnosi na vlastitu samosvijest. Odatle proizlazi da je *neposredno gledanje* unutarnji ili bitni element same hipostatske unije.³⁸

Što se tiče načina prisutnosti neposrednog Isusova gledanja, Rahner odbacuje pogrešnu predodžbu o objektiviziranom gledanju. On se protivi tome da je Isus posjedovao gledanje u kojem je božanska bit bila prisutna u pogledu njegova uma kao predmet i da je, uz to, imao sve druge vrste znanja koje se mogu zamisliti. Umjesto toga Rahner smatra da se *visio beatifica* odnosi na bit njegova božanskog sinovstva. Rahner dalje objašnjava to gledanje u smislu Isusove svijesti i kaže da je ono analogno intelektualno subjektivnom temeljnom raspoloženju ljudske duhovnosti općenito. Isusovo božanstvo odnosi se prema njegovu čovječstvu kao njegov nereflektirani obzor i temelj koji je trajna osnova svih njegovih duhovnih aktivnosti. Riječ je o izravnoj i osobnoj prisutnosti Logosa u Isusovoj ljudskoj duši, a *visio beatifica* je upravo svijest o toj prisutnosti.³⁹

Postavlja se pitanje postoji li uz filozofski razlog i teološki razlog koji govori o jedinstvu njegova božanstva i čovječstva. Iznoseći argumente u prilog naravnom središtu i ljudskoj svijesti o sebi u Posredniku, Rahner se utječe kalcedonskoj doktrini Isusove prave ljudske naravi.⁴⁰ Da bismo rasvijetlili Rahnerovo shvaćanje *neposrednoga gledanja* u smislu Isusove svijesti o sebi, možemo se poslužiti drugim opisima u istoj kalcedonskoj definiciji, konkretno pojmovima *nepomiješane* i *neodijeljene* naravi. Ta bi dva izraza trebalo interpretirati ne samo ontički nego i ontološki. Promatran ontološki ili egzistencijalno, izraz *nepomiješan* znači da se Logosovo vječno motrenje Oca ne upliće u ljudsku svijest čineći nužnom *objektivizirano gledanje* i s njime *sveznanje*. S druge strane, *neodijeljen* znači da je osobna aktualizacija od strane Logosa uvijek prisutna kao *temeljno raspoloženje* u subjektivnom polu Isusove svijesti.

Uz takvo shvaćanje ljudske svijesti i Isusova *neposrednog gledanja*, dopušta se istinska ljudska duhovna povijest i razvoj samoga Isusa.⁴¹ Kao prvo, ne postoji kontradikcija u shvaćanju toga razvojnog procesa jer se on ne odnosi na izravnu Božju prisutnost, nego samo na njegovu artikulaciju i objektivni-

³⁸ Usp. Josip ĆURIĆ, *Excessus ad esse. Pogled u metafizičku antropologiju Karla Rahnera*, 243.

³⁹ Usp. Karl RAHNER, *Dogmatic Reflections on the Knowledge and Self-Consciousness of Christ*, 207; Karl RAHNER, *Current Problems*, 70. Rahner ističe da je *visio beatifica* posljedica svijesti bivstvovanja Logosa u savršenoj harmoniji s njegovom ljudskom dušom.

⁴⁰ Usp. Karl RAHNER, *Current Problems*, 157; Gerald O'COLLINS, *Gesù oggi. Linee fondamentali di cristologia*, 258.

⁴¹ Usp. Karl RAHNER, *Dogmatic Reflections on the Knowledge and Self-Consciousness*, 210.

uvjet nužno teži vlastitoj interpretaciji i artikulaciji.⁴² Prema tome, kad je riječ o Isusovoj svijesti o sebi, može se govoriti o trajnom kontinuitetu *temelnog raspoloženja*, kao i razvoja ili povijesti njegove samointerpretacije. Ne narušavajući konačan kontinuitet njegove svijesti o radikalnoj i jedinstvenoj blizini Bogu, nemisaona svijest u dubini njegova bića koja se nastavlja kroz cijeli tijek povijesti njegova života (kao što to pokazuje jedinstvena narav njegova ponašanja prema Ocu), odnosno njegova objektivizirajuća i verbalizirajuća svijest, ima svoju povijest.⁴³

Povijest Isusove *samointerpretacije* događa se u susretu s okolinom iz njegova svakidašnjega života. On ima zajedničke horizonte shvaćanja i poimanja svog miljea. Na taj način Isus uči i stječe nova shvaćanja o sebi samome. Štoviše, ta samointerpretacija ima progresivan tijek i nije istoga trena uspješna. Trebamo imati na umu da prava ljudska svijest mora pred sobom imati nepoznatu budućnost. Ne treba isključiti čak i neznanje jer je ono nužan uvjet za čovjekovo samoostvarenje u slobodi. Ljudska sloboda u okvirima spasenja ključna je stvar. Isus može biti donositelj spasenja i objave samo ako postoji pretpostavka da je primatelj obdaren slobodom, što se pokazuje istinskim življenjem vjere i poslušnosti. To za Spasitelja podrazumijeva pravu povijest kako *samointerpretacije* tako i *samoostvarenja*.

2.3. »Samoostvarenje« Sina Spasitelja

Analogno razlikovanju između konstantnog temeljnog raspoloženja u Isusovoj svijesti o sebi i njegove verbalne objektivizacije, Rahner razlikuje ono što naziva Isusovim metafizičkim sinovstvom i njegovim konkretnim sinovstvom.⁴⁴ Po njegovu mišljenju bilo bi pogrešno otpočetak shvatiti da se jedinstveno Isusovo sinovstvo u njegovu samorazumijevanju odnosi na vječno izlaženje Logosa, jer »Isus je sebe najprije poznavao kao konkretnoga, koji stoji pred Ocem i susreće nas kao Sin (kao takav) ... Sinovstvo o kojem govorimo u doktrini Crkve može biti ontološki temelj i pozadina onoga što on podrazumijeva pod pojmom 'Sin'«. ⁴⁵

⁴² Usp. *Isto*, 211.

⁴³ Usp. Karl RAHNER, *Foundations of Christian Faith. An Introduction to the Idea of Christianity*, 249; Ignazio SANNA, *Karl Rahner*, Zagreb, 2006., 37-65.

⁴⁴ Usp. Karl RAHNER, Trinity, u: *Theological Investigations*, 62. Također usp. Santiago DEL CURA ELÉNA, Tra mistero ed esperienza. La dottrina trinitaria dopo Karl Rahner, 144.

⁴⁵ Karl RAHNER, Trinity, 63. Također usp. Peter M. FEHLNER, De Deo uno e trino ad mentem Caroli Rahner, u: Serafino M. LANZETTA (ur.), *Karl Rahner un'analisi critica. La figura, l'opera e la recezione teologica di Karl Rahner (1904-1984)*, 76-78.

Isusova svijest o sebi konkretno je izražena u njegovoj poruci o blizini kraljevstva Božjega, koje je prisutno i objavljeno u njegovoj osobi na nov, jedinstven i nenadmašan način. Ta tvrdnja temelji se na Isusovu osobnom iskustvu odnosa prema Bogu koji je nov i jedinstven, te je istodobno uzor za druge ljude u njihovu odnosu prema Bogu. Taj odnos Rahner promatra kao odnos *Sina* ili eshatološkog *Spasitelja*: »Možemo ponajprije tvrditi bez oklijevanja da je Isus poznao sebe kao konkretnog čovjeka, kao *Sina* kao takva – na jedinstven način, u smislu da se kroz njega, kao ‘apsolutnog donositelja spasenja’ (Mesija u radikalnom smislu, različitom od proroka), Otac, njegova volja, njegovo spasenje, njegov oprost, njegovo kraljevstvo ‘nalaze ovdje’ u apsolutnoj i konačnoj blizini, da su nam priopćeni.«⁴⁶

Paralelno Isusovu razvoju o samorazumijevanju svoga sinovstva postoji povijest *samoostvarenja* *Sina* *Spasitelja*. On se ne konstituira kao *Sin* i *Spasitelj* jednostavnom činjenicom koja proizlazi iz hipostatske unije, koja je dakako ontološka pretpostavka. Umjesto toga, Isus mora ostvariti sebe postajući *Sin* i *Spasitelj* preko svoga konkretnog odnosa prema Ocu.⁴⁷ Rahner smatra da se »kao bilo koja ljudska svijest i Isusova ljudska svijest nalazi na stvorenoj udaljenosti od Boga u slobodi, u poslušnosti i u štovanju«⁴⁸. Rahner inzistira na tome da, što se tiče sinoptičkoga Isusa, ne bismo trebali iz pojma *Sin* isključiti njegove *sinovske stavove* prema Ocu, kao što su: njegova poslušnost prema Ocu, njegovo štovanje, njegova podložnost Očevoj nedokučivoj volji. Dokućeni bismo značenje tih sinovskih stavova ako bismo objasnili tu vrstu njegova ponašanja samo kroz hipostatsku uniju kao takvu. Jer ti stavovi nisu samo *svojstva Sina*, nego, u konkretnom smislu, riječ je o *konstitutivnim trenucima njegova sinovstva*.⁴⁹

⁴⁶ Karl RAHNER, *Trinity*, 63. O ovome vidi također u: Karl RAHNER, *Sulla teologia del simbolo*, 76. Tamo Rahner ističe da je Logos Očeva riječ, njegova savršena slika, njegov karakter, njegov odraz i njegov samoizričaj. Također usp. Ivan KARLIĆ, *Bog Otac – Otac Isusa Krista i Otac ljudi*, u: *Obnovljeni život*, 54 (1999.), 1, 49-68.

⁴⁷ Usp. Karl RAHNER, *Jesus Christ*, IV, u: Karl RAHNER – Adolf DARLAP (ur.), *Sacramentum Mundi. Theologisches Lexikon für die Praxis*, III, Freiburg im Breisgau, 1969., 208. Prema Rahneru hipostatska unija je povijest Kristovih vlastitosti. Na temelju tvrdnji iz Novoga zavjeta koje se odnose na Isusov odnos prema Ocu, izgrađena je metafizička kristologija. Usp. Karl RAHNER, *Current Problems*, 168-174; Karl RAHNER, *Christology Today?*, u: *Theological Investigations*, XVII, 36.

⁴⁸ Usp. Karl RAHNER, *Current Problems*, 173. Rahner ističe da je postojanje Isusova ljudskog »središta djelovanja« nužno. Nijekanje te činjenice bilo bi isto što i previdjeti to da Isus ukoliko je čovjek u svojoj ljudskoj egzistenciji stoji u apsolutnoj oprečnosti s Bogom Ocem. Usp. Karl RAHNER, *Foundations of Christian Faith. An Introduction to the Idea of Christianity*, 249.

⁴⁹ Usp. Karl RAHNER, *Trinity*, 63. Također usp. Karl RAHNER, *Dio e Cristo*, u: *Nuovi saggi*, III, Roma, 1969., 175-249.

Odatle proizlazi da je Isusov život ustvari povijest njegova samoispunjenja u kojem se on u slobodi konstituira *Sinom* i *Spasiteljem*. Taj stav ne predstavlja *posinstvo* ili *dvostruko sinovstvo*, nego je ono samoostvarenje Isusova temeljnog raspoloženja, a to je egzistencijalno otkrivanje njegova *metafizičkoga sinovstva*. Zbog univerzalnog odnosa između biti i povijesti, Rahner je uvjeren da sama hipostatska unija ima vlastitu povijest premda je ona *regulirajući zakon* te povijesti od samog početka: »Povijest nije tek epifenomen neke biti koja prebiva statički i izvan svakog utjecaja; ona je povijest same biti. Kao posljedica toga, Isusov život, smrt i uskrsnuće povijest su hipostatske unije, premda ona predstavlja stvarni 'zakon' te povijesti od samog početka.«⁵⁰

Razmatranje Isusove temeljne svijesti i njezina egzistencijalnog razvoja bavi se autonomnim simbolom Isusa kao čovjeka, koji se ostvaruje u slobodi. Isus postaje simbol Logosa u svojoj potpunoj poslušnosti i predanju Ocu. On postaje istodobno simbol Očeve apsolutne spasiteljske ljubavi kroz svoje radikalno prihvaćanje te ponude do same smrti. Tako ljudski simbol Logosa ima stvarnu povijest koja je povijest samoga Logosa. Kao što je Isus, ukoliko je pravi čovjek, *egzistencijalno biće*, tako Logos progresivno simbolizira sebe u njemu kako on postupno raste i u slobodi ostvaruje sebe. Stoga je Isusov život istinska povijest Logosa, njegova *ek-sistencija* u svijetu.⁵¹ Važnost koju Rahner pridaje Isusovoj ljudskoj svijesti i zemaljskom životu dijelom je inspirirana pobožnošću Presvetom Srcu Isusovu. Beskonačna Božja ljubav nalazi konačan simbol u Isusovu srcu koje u sebi sadrži ograničenja, nejasnoće, povijest i rast svojstvene stvorenjima.

3. Soteriološko značenje Isusove smrti

3.1. Isusova smrt kao konačno ostvarenje Sina Spasitelja

Soteriologija je neodvojiva od kristologije jer postoji unutarnja veza između Spasiteljeve osobe i djela. U inkarnacijskoj doktrini otkupljenja, prema kojoj je čovječanstvo otkupljeno samom činjenicom da je Logos poprimio ljudsku narav, otkupljenje je jednostrano zamišljeno pod kozmičkim i objektivnim vidom. Značenje Isusove poslušnosti pune ljubavi do samoga križa ne uzima

⁵⁰ Karl RAHNER, Jesus Christ, u: Karl RAHNER – Adolf DARLAP (ur.), *Sacramentum Mundi. Theologisches Lexikon für die Praxis*, 208. Također usp. Karl RAHNER, Alla ricerca di vie d'accesso per comprendere il mistero umano-divino di Gesù, u: *Nuovi saggi*, V, Roma, 1975., 277-287.

⁵¹ Usp. Karl RAHNER, *Current Problems*, 190; Alfred SCHNEIDER, Na kraju ostaje tajna. Pojam tajne u teologiji Karla Rahnera, 216-226.

se ozbiljno. S druge strane, ako se samo ovo drugo uzima u obzir, kao što je slučaj u *staurolškoj soteriologiji*, a utjelovljenje se smatra tek konstituiranjem subjekta za potrebno otkupiteljsko djelovanje, onda iz toga proizlazi čisto juridička teorija zadovoljštine.⁵² Ali činjenica je da postoji unutarnje jedinstvo između Isusova utjelovljenja i smrti. Ta je smrt puni razvoj samog utjelovljenja, koje bi se stoga trebalo promatrati dinamički.

3.2. Kristova smrt kao konačno konstituiranje Sina Spasitelja

U formalnoj teoriji o zadovoljštini sama smrt kao čin otkupljenja ne bi bila nužna. U svjetlu dostojanstva osobe Otkupitelja svako bi moralno djelo bilo prikladno za otkupljenje. Međutim, Sveto pismo nam predstavlja stav koji je više konstitutivan. Kad Sveto pismo kaže da je čovjek spašen Kristovom poslušnošću i smrću, Rahner tvrdi da moramo pretpostaviti, dok se ne dokaže suprotno, da upravo to obilježava otkupiteljsko djelo. Biti otkupljen Kristovom poslušnošću i smrću znači otkupljenje kroz njegovu poslušnost koja se ostvaruje i manifestira upravo u njegovoj smrti.

Da bi se razumjelo značenje te vrste otkupljenja, potrebno je doći do dubljeg razumijevanja značenja smrti koja se ne bi trebala promatrati samo kao biološka činjenica. Čovjek je jedinstvo naravi i osobe. Konstituiran je u egzistenciji određenim zakonima i nužnim razvojem, ali istodobno sobom raspolaze u slobodi, tako da je u konačnici ono što u slobodi želi smatrati da jest. U tom je smislu smrt istodobno naravan i osoban događaj. Smrt je događaj koji se *pasivno proživljava*, a istodobno je ona čovjekovo osobno samoispunjenje, *čin* koji čovjek obavlja u nutrini. Rahner piše da je s jedne strane »smrt kraj čovjekove osobnosti, aktivna konzumacija iznutra, koju osoba sama uzrokuje, zrelo samoostvarenje koje utjelovljuje rezultat onoga što je čovjek učinio od sebe tijekom svoga života. S druge pak strane smrt je prekid izvana, razaranje... događaj najradikalnijega čovjekova uništenja.«⁵³ Ukratko, smrt je istodobno i najveća aktivnost i najveća pasivnost.

Štoviše, smrt je po sebi nužno dvosmisljena, podložna požudi u slabosti i obavijena velom tame. Ona je prirodni izraz čovjekova pada u Adamu iz

⁵² Usp. Karl RAHNER, *Salvation*, u: Karl RAHNER – Adolf DARLAP (ur.), *Sacramentum Mundi. Theologisches Lexikon für die Praxis*, V, 428; Piero CODA, *Dal »Grundaxiom« all'ontologia trinitaria. Un percorso metodologico*, u: Ignazio SANNA (ur.), *L'eredità teologica di Karl Rahner*, 191-202.

⁵³ Karl RAHNER, *Death*, u: Karl RAHNER – Adolf DARLAP (ur.), *Sacramentum Mundi. Theologisches Lexikon für die Praxis*, II, 58. Također usp. Karl-Heinz WEGER, *Teologija Karla Rahnera*, 227-237.

besmrtnosti koja mu je milošću dana.⁵⁴ Ona može biti kulminacija čovjekova grijeha ako ustraje u pobuni i protestu i, kao takva, potvrda grešne emancipacije prvog čovjeka. Ili pak može biti kulminacija čovjekove cjeloživotne samopredaje u vjeri neshvatljivom otajstvu Boga i stoga ispunjenje čovjekova zdravog djelovanja. Smrt je, prema tom stajalištu, događaj identičan povijesti čovjekove slobode u totalitetu, koji stvara čovjekovo ograničeno raspoloženje, bilo dobro bilo loše.

Kristova se smrt, dakle, mora promatrati u svjetlu pasivnosti i aktivnosti. Ponajprije, ona je očitovanje »paloga stanja stvorenja i grijeha u svijetu«⁵⁵. Istodobno, ona je izraz i utjelovljenje Kristove poslušnosti pune ljubavi, kojom se on podložio Očevoj volji tijekom cijelog svog života.⁵⁶ Stoga, u njegovoj smrti »ono što je bilo očitovanje grijeha postaje – a da njegova tama nije ništa manja – očitovanjem pristanka uz volju Očevu, koja je negacija grijeha«⁵⁷. U tom je smislu Kristova smrt pobjeda nad grijehom i smrću borbom na njihovoj vlastitoj bojišnici. To se ne tiče samo Isusa, nego je dovelo do nove situacije u svijetu kao trajnog ontološkog određenja za sve.⁵⁸

Postavlja se pitanje je li sam Isus pripisivao takvo spasenjsko značenje svojoj vlastitoj smrti. Prema Rahnerovu mišljenju, takvo povijesno pitanje možemo ostaviti otvorenim za egzegete. Ali kao minimalni podatak, on smatra da se Isus sigurno »suočio sa svojom smrću odlučno i prihvatio je u najmanju ruku kao neizbježnu posljedicu vjernosti svom poslanju i kao nešto što mu je došlo od Boga«⁵⁹. U skladu s time Josip Ćurić naglašava: »Ne čudimo se stoga, što Rahner često i rado u svojim spisima obrađuje tematiku smrti. Ali pazimo: prije svih bioloških, psiholoških, socioloških pa i teoloških tumačenja, smrt kod njega ima metafizičan, a u isti mah i mističan značaj. Ne susrećemo se s njom istom na kraju pozemljarskog putovanja, nego je iskusujemo u svakom trenutku života – kad god svjesno uočimo granicu svoga realiziranja, tj. kad god doživimo svoju iskonsku nemoć, svoju nedoraslost pred bitkom.«⁶⁰ Isus je to poslanje smatrao proglašavanjem dolaska kraljevstva Božjega. Prema tome, radikalno prihvaćanje njegova poslanja do same smrti znači radikalno

⁵⁴ Usp. Gerald O'COLLINS, *Gesù oggi. Linee fondamentali di cristologia*, 117-155; Karl RAHNER, *Death*, 61.

⁵⁵ Usp. Karl RAHNER, *Current Problems*, 195.

⁵⁶ Usp. Gerald O'COLLINS, *Gesù oggi. Linee fondamentali di cristologia*, 134; Karl RAHNER, *Current Problems*, 195; Walter KASPER, *Isus Krist*, Split, 1995., 133.

⁵⁷ Karl RAHNER, *Death*, 61.

⁵⁸ Usp. Karl RAHNER, *Salvation*, 431; Karl RAHNER, *One Mediator and Many Mediations*, u: *Theological Investigations*, IX, 174.

⁵⁹ Karl RAHNER, *Foundations of Christian Faith. An Introduction to the Idea of Christianity*, 248.

⁶⁰ Josip ĆURIĆ, *Excessus ad esse. Pogled u metafizičku antropologiju Karla Rahnera*, 248.

posvećenje Kraljevstvu, koje je Božja ponuda samoga sebe svijetu kao konačno spasenje. Zato, ako je Krist svojevolumno umro radi Kraljevstva, umro je za spasenje svijeta.⁶¹

Štoviše, u smrti Krist postiže konačno ispunjenje kao Spasitelj u kojem se spasenje doista ostvarilo. Spasiteljska narav njegove smrti sastoji se u tomu da ona učinkovito transformira znak odbijanja ljubavi u izraz prihvaćanja ljubavi. Ta je smrt »povijesno neopozivo očitovanje Božjega samopriopćavanja kao milosrdne ljubavi, koja se pobjednički nameće i konkretno očituje kad preobražava očitovanje te ljubavi – smrt – u izraz ljubavi u poslušnosti Bogočovjeka do smrti«⁶². Budući da je ona »povijesno očitovanje« Božje spasiteljske ljubavi, ona posjeduje kauzalnost sakramentalnog znaka. Zbog toga Rahner opisuje spasiteljski događaj Krista kao *prvobitan sakrament otkupljenja*, tj. *Realsymbol*.⁶³ On je *uzrok* spasenja jer označava i konstituira povijesno neopozivu spasiteljsku *situaciju* za sve. Kao posljedica toga, pojam sakramentalno-simboličke kauzalnosti predstavlja poimanje otkupljenja koje je više utemeljujuće nego poimanje koje nudi *teorija zadovoljštine*.

Od tog trenutka čovjekovo spasenje sastoji se od toga da si u slobodi prisvoji tu »spasiteljsku situaciju« kroz »cjeloživotno pristajanje« uz Kristovu smrt.⁶⁴ To pristajanje »naslućivano tijekom cijeloga života u vjeri i sakramentima, sada osobno se postiže i postaje konačno, blagoslovljeno 'umiranje u Gospodinu' (Otk 14,13), u kojem doživljaj kraja postaje početak savršenoga ispunjenja«⁶⁵. Tako je apsolutni Spasitelj simbol prototipa otkupljenog čovjeka, u onoj mjeri u kojoj u svojem životu i smrti pridaje konačnu interpretaciju značenju ljudske egzistencije. Rahner smatra trenutak smrti vrhuncem mističnog susreta s Bogom. Taj se doživljaj, međutim, naslućuje tijekom cijelog čovjekova života u svakodnevnim događajima, osobito u patnjama i porazima, kao i u čovjekovim nastojanjima da postigne unutarnju *indiferentnost*. Međutim, čovjekova smrt postiže svoje konačno značenje samo u Kristovoj smrti. On je paradigma čovjeka nad svim *sub specie mortis* jer je Krist, koji je umro u predanju punom ljubavi prema Ocu, »prototip onih koji umiru«⁶⁶.

⁶¹ Usp. Karl RANER, *Universality of Salvation*, 212.

⁶² Karl RAHNER, *Salvation*, 431. Također usp. Josip ĆURIĆ, *Excessus ad esse*. Pogled u metafizičku antropologiju Karla Rahnera, 248.

⁶³ Usp. Karl RAHNER, *Salvation*, 432.

⁶⁴ Usp. Karl RAHNER, *Teološki spisi*, Zagreb, 2008., 418-454.

⁶⁵ Karl RAHNER, *Death*, 62. Također usp. Karl RAHNER, *The Scandal of Death*, u: *Theological Investigations*, VII, 143.

⁶⁶ Usp. Karl RAHNER, *The Scandal of Death*, 141.

3.3. Kristova smrt kao konačni simbol Logosa koji je postao »tijelom«

Rahnerovo naglašavanje veze između Kristove osobe i djela, između identiteta i funkcije, inspirirano je njegovim dinamičnim poimanjem utjelovljenja. Paradoksalno, u svom razmatranju o Božiću, on Isusovo rođenje promatra kao početak njegove smrti: »Na Božić je on, čija je smrt bila rođenje našega vječnog života, sam već počeo umirati.«⁶⁷ Ta njegova tvrdnja ne znači samo da je Isusovo rođenje početak putovanja prema smrti – što je sudbina zajednička svim ljudima. Ta tvrdnja zapravo znači da je utjelovljenje početak otkupljenja: »silazak u tijelo već je početak silaska u smrt jer je preuzeto tijelo posvećeno smrti«⁶⁸. Interpretirajući Rahnerovu misao o smrti, valja spomenuti zapažanje Josipa Ćurića: »U tom slučaju, sama smrt kao 'Grenzerfahrung' značit će definitivno uspon čovjeka nad sve ograničeno, nad sve smrtno, nad sve kategorijalno: smrt je u toj perspektivi jedini uistinu uspješan ulaz u Život, ulaz u Bitak...«⁶⁹ Tako postoji unutarnja veza između Kristova *tijela* i njegove *smrti*: jedno je posvećeno drugome. Ovdje *tijelo* ne označava samo *ljudsku narav* kao takvu ni *ljudsku tjelesnost*. Kao što Rahner opaža, *tijelo* u smislu *sarx* »karakterizira čovjeka ili njegovu tjelesnost upravo u onoj mjeri u kojoj ono posjeduje konačan karakter koji proizlazi iz povijesnoga razvoja unutar povijesti spasenja i prokletstva. Tijelo je slabo, pokvarljivo, posvećeno smrti, dimenzija unutar koje grijeh postaje očit i opipljiv.«⁷⁰ Drugim riječima, ono je *grešno tijelo* (usp. Rim 8,3) posvećeno u smrti koje preuzima Logos.

Sarx je za svetog Pavla ponajprije religijski pojam. Rahner smatra da on ne označava čovjekovo tijelo, nego cijelog čovjeka »u onoj mjeri u kojoj je on, zbog nedostatka Svetoga Duha i milosti, podložan grijehu i Božjem gnjevu«⁷¹. *Sarx* je dakle izvor i objava grijeha. Tu se može postaviti jedno pitanje. Znači li to da je Logos, preuzevši *grešno tijelo*, preuzeo čovjekovo *grešno nagnuće* i time je lišen Svetog Duha? Pavlov redak na koji se Rahner referira jest: »poslao je, radi grijeha, svoga vlastitog Sina u obličju grešnog tijela i osudio grijeh u tijelu« (Rim 8,3). Dodajući izraz *u obličju* (*en homoiomati*), Pavao izbjegava dvosmislenost. Međutim, Rahner se u nekoliko navrata referira na taj Pavlov redak i uvijek izostavlja izraz *u obličju* te jednostavno kaže da je Logos preuzeo *grešno tijelo*. Ono što Rahner želi reći jest to da je Logos

⁶⁷ Karl RAHNER, Christmas, the Festival of Eternal Youth, u: *Theological Investigations*, VII, 122.

⁶⁸ Karl RAHNER, The Immaculate Conception, u: *Theological Investigations*, I, 206.

⁶⁹ Josip ĆURIĆ, Excessus ad esse. Pogled u metafizičku antropologiju Karla Rahnera, 248.

⁷⁰ Karl RAHNER, Current Problems, 196.

⁷¹ Karl RAHNER, The Theological Concept of Concupiscentia, u: *Theological Investigations*, I, 384.

preuzeo povijesno konkretnu ljudsku narav, koja je pod utjecajem grijeha. Tijelo kao konkretni izraz grijeha u svijetu jest ono što je Logos preuzeo.⁷²

Rahnerovo inzistiranje na tome da je Logos preuzeo *grešno tijelo* posljedica je tradicionalnog soteriološkog načela: *Ono što je preuzeto, otkupljeno je*. Kako bi bio Otkupitelj, Krist je morao imati udjela ne samo u našoj specifičnoj ljudskoj naravi nego i u našem stvaranju, ulazeći u zajedništvo svih nas.⁷³ Stoga je morao biti *sin Adamov* i naš brat *u tijelu*. Prema tom soteriološkom načelu, čovjek kao *sarx* otkupljen je i iscijeljen upravo time što je to tijelo preuzeo Krist. Upravo pod tim oblikom grijeha ili krivnje *tijelo* je neizbježno povezano sa smrću, koja je kazna i očitovanje grijeha. Smrt koja se događa usred apsolutne nemoći stvorenja i njegove napuštenosti od Boga, krajnji je izraz *grijeha*, i to u onoj mjeri u kojoj grijeh označava volju stvorenja kojom se protivi Bogu. Stoga je Krist, kako bi pobijedio grijeh, morao u svom tijelu podnijeti zle posljedice grijeha do samog kraja, smrću na križu. *Sablazan križa* zaista je vrhovna objava, kao i iscjeljenje kobnoga oblika *grešnoga tijela* koje preuzima Logos. Iz toga se razloga potpuna tama i napuštenost koju je Isus trpio na križu mora shvatiti ozbiljno. Isus je umro u tami u kojoj je izustio svoj vapaj: »Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?« Njegova smrt uključila je sve ono što smrt čini strašnom, i sve ono što smrt podrazumijeva bilo je zaista otrpljeno u njegovoj osobi.⁷⁴

Stoga u Rahnerovoj kristologiji, shvaćenoj u širem smislu, osoba i djelo, utjelovljenje i smrt, dinamički su povezani kroz proces postupnoga očitovanja grijeha i pobjede nad njime. Kristova smrt kao konačan stadij te pobjede povijesno postaje vidljiva u uskrsnuću. Na taj način događaj Krista može se promatrati kao proces silaska i uzlaska druge božanske osobe (usp. Fil 2,7-9). On počinje Logosovim *samoopljenjenjem*⁷⁵ (*kenosis*) u trenutku kad je preuzeo ljudsko *tijelo*. Putovanje *silaska* nastavlja se tijekom čitava Isusova zemaljskog života. Dostiže najnižu točku u njegovoj poslušnosti do smrti na križu, ali ondje se pretvara u *uzlazak* egzaltacije, kad je grešno tijelo i samo otkupljeno i preobraženo u novo postojanje uskrsnuća. Od tog trenutka Isusovo uskrslo tijelo konačan je simbol utjelovljenog Logosa, kao i otkupljenog čovječanstva.

⁷² Usp. Karl RAHNER, *Saggi sui sacramenti e sulla escatologia*, 91.

⁷³ Usp. Karl RAHNER, *Assumption*, u: *Theological Investigations*, I, 217. Također usp. Karl RAHNER, *Current Problems*, 196.

⁷⁴ Usp. Karl RAHNER, *The Scandal of Death*, 142.

⁷⁵ U engleskom prijevodu Rahnerova citata stoji *self-emptying*, samoispražnjenje, ali prema odlomku iz sv. Pavla preveli smo to kao »samoopljenjenje«. U engleskim prijevodima Pavlove poslanice stoji »*he emptied himself*« ondje gdje hrv. prijevod ima »sam sebe oplijeni«.

Konačno, valja istaknuti da smrt, kao neumoljiva posljedica utjelovljenja, sačinjava dio Očeva vječnog plana spasenja. U svjetlu toga dolazimo do zaključka da je križ konačna objava Svetoga Trojstva. On je *eshatološka Riječ* Očeva, *sakramentalni znak* njegove spasiteljske ljubavi. On je također konačan simbol Sinovljeva silaska *propter nos homines* u poslušnosti punoj ljubavi prema Ocu. Tako je križ konačan simbol Oca, kao i Sina. On je u oba slučaja znak njihove ljubavi koja je izražena u osobi Duha. Na križu je, dakle, Bog *našega spasenja*, tj. Trojstvo u ekonomiji spasenja konačno i neopozivo postalo za nas identično Bogu *u sebi, immanentnome Trojstvu*. Stoga Rahnerovo razmišljanje pruža podlogu trojstvenoj teologiji križa iz perspektive povijesti spasenja, premda on to sam nije izričito naglasio.

Zaključak

Čitajući Rahnerova djela, najneposredniji dojam koji možemo steći pri prvom susretu s njime jest onaj da smo pred izuzetno spekulativnom, teoretskom i apstraktnom teologijom. Osim toga, njegov teološki rječnik, filozofske kategorije preuzete od suvremenih mislilaca koje su mu služile da izrazi sadržaj objave, prilično je složen i težak. Raspon pitanja koja obrađuje proteže se od pastoralne prakse, problema pozitivnih znanosti te epohalnih promjena u civilizaciji i kulturi do najvećih pitanja vjere kao što su Bog i njegova objava u Logosu. Ipak, najbolji poznavatelji Rahnerove misli naglašavaju da njegova teologija posjeduje prije svega mistično obilježje. U njegovu teološkom stvaralaštvu implicitno je prisutna mistagoško-pastoralna dimenzija, iako je ona uvijek bila prožeta neizostavnom filozofskom komponentom. Pa čak i kad je pisao i promišljao o najuzvišenijim teološkim temama, uvijek se smatrao pastoralcem kojem je glavni cilj privesti sve ljude, one koji vjeruju i koji ne vjeruju, do nekog eksplicitnog ili implicitnog iskustva Boga.

Rahnerova teologija je teologija simbola. Upravo je ta tematika naglašeno prisutna u ovom članku. Pojam simbola nalazi se u temeljima njegove teološke misli. Rahner je bio jako zaokupljen mišlju o načinu Božje objave, odnosno o njegovu samopriopćavanju ili samoočitovanju. To kako se Bog priopćuje ovom svijetu Rahner naziva simbolima. Promišljajući o tome, zaključuje da se Bog može priopćiti u simbolima stvorene naravi, ali najuzvišeniji način njegove samoobjave jest nestvoreni, vječni simbol druge božanske osobe Isusa Krista. To je najuzvišeniji način Božjeg samoočitovanja u svijetu, koji i nakon što se objavio ostaje apsolutna tajna. Bog ostaje uvijek tajanstveno prisutan u ovom svijetu i nespoznatljiv u svojoj božanskoj tajnovitosti. Zato Rahner

naglašava da je nemoguće stvarati teologiju koja istodobno ne bi bila teologija simbola. Tek u simbolu Bog je istovremeno imanentan i transcendentan. Stoga smo u ovom članku pokušali prikazati Božju *simbolizaciju sebe* kao onoga koji se ostvaruje u povijesti spasenja, a koja je konkretizirana u osobi Sina Božjega. Isus Krist je izričaj ili stvarni simbol Božjeg bića. Logos je zbilja u kojoj je tajanstveni Bog postao vidljiv i opipljiv. Ovdje je razvidno da je Rahnerova teologija Logosa ustvari teologija simbola. U tom kontekstu shvaćanja Bog koji se nikada ne može dokraja pojmovno obuhvatiti niti se može uvrstiti u neki ljudski koordinatni sustav spoznaje i slobode, postaje dohvatljiv ljudskom iskustvu. U utjelovljenom Logosu Boga možemo iskustveno susresti, spoznati i ljubiti. Riječ je o transcendentalnom iskustvu Boga koje »nije nešto iznimno, elitističko, pridržano malomu broju sretnika, nešto što se percipira i javlja u izvanrednosti pojava i u izuzetnosti situacija, nego ono što je najobičnije, najnormalnije i najosobnije u životu svakog čovjeka«⁷⁶. Prema tome, Rahner smatra da je utjelovljeni Logos najuzvišeniji način kako božansku tajnu možemo iskustveno dotaknuti, spoznati i ljubiti. On je Očeva riječ, njegova savršena slika, njegov odsjaj i njegov izričaj. Stoga postoji određeni paralelizam između povijesti spasenja u cjelini i Kristova utjelovljenja. Rahner smatra da Božje utjelovljenje u povijesti nije statična datost, nego proces postajanja identičnim između Božjega imanentnog i transcendentnog bića. Isto tako postoji istinska povijest Božje samointerpretacije i samoostvarenja u kojoj Logos postaje istinski vječni Sin. Nadalje, kao što u povijesti spasenja Bog u svojoj imanentnosti ostaje neizmijenjen unatoč promjenjivim očitovanjima u Logosu, tako i vječni Sin zadržava svoj identitet kao trajni zakon i pozadinu od samoga početka u promjenjivoj povijesti konkretnog Sina. Zaključujući možemo reći da Rahnerovo promišljanje o Bogu u Isusu Kristu ima mistično nadahnuće zato što je uspio spojiti univerzalno Božje samopriopćenje s poviješću spasenja. Uspio je spojiti osobno iskustvo Boga, svojstveno svakom čovjeku, s povijesnim iskustvom povijesno-spasenjskih zbivanja kršćanskog prikaza događaja spasenja.

⁷⁶ Karl RAHNER, *Esperienza di Dio oggi*, u: *Nuovi saggi*, IV, Roma, 1972., 222.

Summary

**GOD'S REALITY AND THE PERSON OF JESUS CHRIST IN
KARL RAHNER'S THEOLOGY**

Ivan ANTUNOVIĆ

Faculty of Philosophy of the Society of Jesus
Jordanovac 110, p.p. 169, HR – 10 001 Zagreb
iantunovic@ffdi.hr

Jadranka AŽIĆ

Faculty of Philosophy of the Society of Jesus
Jordanovac 110, p.p. 169, HR – 10 001 Zagreb
jadranka.azic@zg.t.hr

Well-known Protestant theologian Jürgen Moltmann believes that Karl Rahner is the modern architect of Catholic theology. It is thanks to him that changes and refreshment occurred in theology. His efforts overcame so-called traditional theology and Neo-Scholastic thought about God, which according to Karl-Heinz Weger was appropriate to a certain middle-class of society. Rahner took a step forward in his theological work as he did not distance himself from the Gospel nor did he succumb to the notion of God's proclamation in Jesus Christ to new modern interpretations. In his thoughts of God who revealed himself in Jesus Christ, Rahner bases his presumptions on the receiver of the revelation and his anthropological and epochal experience. He believes that the Church should today be mostly concerned with bringing the people to the fundamental experience of God. In that regard he emphasises that man should realise that he is immersed in the endless mystery of God's closeness. We need to be aware that we are dealing with an absolute God who wishes to present himself to the people in his absolute immediacy, through grace and death. The true reality of Christianity is to be invited to accept, through Jesus Christ, the absolute presence through which the absolute God gives himself to us. The endless and radical depth of God's experience is most evident in Christianity which is granted to us through the grace in Jesus Christ: »From his fullness we have all received, grace in place of grace!« (John 1:16). Christianity is obliged to permanently pay attention to the experience of God, so that man can discover Him in Himself, to accept and confess Him in His verbal and social objectification.

Key words: *experience, incarnation, history of salvation, God's self-giving and existence, existence of the Logos, immanent Trinity, Trinity in the economy of salvation, God's »self-interpretation«, eternity and time, sacrament, symbol.*